

2^e zondag van de Advent / 10 december 2023

Exegetische notities eerste lezing

Jesaja 40,1-5.9-11

De eerste lezing bestaat uit twee aan elkaar geplakte fragmenten uit Jesaja. De stijlfiguur van de woordherhaling *troost, troost*, waarmee het eerste fragment opent, stemt tot nadenken. Troost en bemoediging hangen samen met geriefelijkheid, gemak en comfort. Het ongemak van de onderdrukking loopt ten einde. De tekst ademt de nauwe relatie tussen God en zijn volk. Jeruzalem staat als metoniem voor dit volk en in het bijzonder voor de gedeporteerden naar Babylon.

Sprek moed in, in het Hebreeuws *dabroe al-lef*, 'spreek tot het hart' letterlijk. Het volk moet *lef* krijgen, levenskracht. Schuld en haar gevolgen zijn immers voorbij. Het lectionarium vertaalt het Hebreeuwse *kiplajim* met *dubbel*. De Hebreeuwse werkwoordstam *kpl* betekent *vouwen*, waarbij gedacht kan worden aan een gevouwen (straf)blad waar de ene helft de andere bedekt. Dat Israël uit Gods hand dubbel gestraft is om al zijn zonden zou kunnen verwijzen naar het dubbele ongeluk dat later door Jesaja wordt genoemd.¹ Horen we daarom in het begin ook twee keer *troost*? Een mogelijk andere vertaling is *evenwaardig*. De straf staat in de juiste verhouding tot de zonde.

Jesaja hoort iemand roepen. Het lijkt de weergave van een extatische beleving. Wie roept? Een anonieme stem? Een engel als vreugdebode van de Heer?

Het beeld van de weg komt bij Jesaja vaak voor. De Babylonische ballingschap wordt in het boek Jesaja nergens expliciet vermeld, maar impliciet wordt er voortdurend naar verwezen. De terugkeer uit de ballingschap herinnert aan de weg door de woestijn, de exodus uit Egypte. Sprekend over een weg kan Jesaja concreet het beeld voor ogen gehad hebben van de Babylonische *via sacra* of van een Perzische heirbaan dwars door de Syrische woestijn van Babel naar Jeruzalem. Als we het beeld symbolisch duiden dan moet dwars door de woestijn van het hart een effen baan getrokken worden, de bergen van hoogmoed geslecht en de kloven van vertwijfeling en zonden gevuld worden. De tweede exodus zal één grote openbaring van JHWH zijn, niet alleen voor Israël, maar voor alle mensen.

Het tweede fragment van de lezing is een instructie die gegeven wordt aan een vreugdebode. Hij moet op een hoge berg klimmen om van ver gezien te kunnen worden en zijn boodschap over een grote afstand uit te kunnen schreeuwen. Jeruzalem, nu Sion geheten, is die vreugdebode aan de steden van Juda. Vervolgens wordt de vreugdebode de eigenlijke boodschap voorgeschreven: De Heer komt met kracht, de heerschappij is in zijn hand, zijn loon, te weten het verlore volk, voert Hij mee. Met het voor het oude oosten sprekende en veelgebruikte beeld van de herder drukt Jesaja tenslotte de bezorgdheid en bescherming uit van de Heer ten opzichte van zijn volk.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 85,9ab-10.11-12.13-14

Psalm 85 begint in de Latijnse vertaling met *Benedixisti*, 'Gij hebt goed gesproken.' Hoewel deze vertaling niet helemaal het Hebreeuws dekt, zegt het wel iets over de inhoud. *Benedixisti* kun je alleen zeggen als je ook goed hebt geluisterd.

Psalm 85 is te zien binnen dezelfde context als de eerste lezing. De psalm roept de terugkeer van de ballingen én van de Heer in herinnering. Maar alles gaat nog niet zoals het zou moeten gaan. De ballingen zijn vastgelopen in hun eigen onvrijheid. De bevrijding waar nu om gebeden wordt, grijpt dieper dan de eerdere bevrijding uit de ballingschap. De relatie met JHWH moet hersteld worden.

We horen woorden in de ik-persoon. Ook nu is onduidelijk uit welke mond het godswoord

---

¹ Jesaja 51

is gekomen: een profeet, een priester, een stem uit het volk? In feite is dit niet belangrijk om te weten. Het is immers de Heer die de *sjaloom* verkondigt. *Sjaloom* is méér dan het ontbreken van oorlog. In *sjaloom* ligt besloten dat mensen voldoening hebben in hun leven. *Sjaloom* is er als mensen elkaar kunnen vertrouwen, omdat alle verhoudingen zó zijn geworden als de Heer ze heeft gewild. *Sjaloom* is wel-zijn in de zin van vrede, verzoening, eerlijkheid, trouw en recht. De tekst is daarom passend voor deze zondag een adventspsalm te noemen. *Sjaloom* is in aantocht.

Exegetische notities tweede lezing

2 Petrus 3,8-14

De jonge kerk heeft in haar nabije toekomst de wederkomst van Christus verwacht. Deze bleef echter uit. Er is al minstens een generatie gestorven zonder dat er iets gebeurd is. Dit leidde tot spot. Het eerste tegenargument van Petrus luidt: zoals de wereld al eens een watervloed gekend heeft, zal ze nu door een vuurgloed verwoest worden. Ook dit is een gangbare gedachte in de oude wereld.

In het begin van de tweede lezing volgt een tweede tegenargument: bij God geldt een andere tijdrekening dan bij mensen. Petrus citeert hiervoor Psalm 90,4. De kritiek van de spotters snijdt dus geen hout, want ze rekent met menselijke tijden. Het derde tegenargument wijst erop dat God met opzet zo handelt: Hij stelt Christus' wederkomst uit, opdat iedereen royaal de tijd heeft zich te bekeren.

Petrus wisselt hier, bewust of onbewust, af tussen de uitdrukkingen *dag van de Heer* en *dag van God* waardoor hij Christus en God kan gelijkstellen. Zijn wederkomst is onverwacht. Op die dag vergaan de *hemelen* en de *elementen*. Niet geheel duidelijk is wat Petrus hiermee bedoelt. Lucht, water, aarde, vuur? Zon, maan en sterren? Zee, land, rivieren, gebergte? Ook de toevoeging *de aarde en de daden op aarde verricht zullen zich bevinden voor Gods oordeel*, is raadselachtig. Sommige latere handschriften hebben dit proberen op te lossen door *zich bevinden* te veranderen in *verbrand / uitgebrand worden*.

Hoe dan ook: zorg ervoor altijd klaar te zijn. Jesaja heeft het reeds voorgezegd: *Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Wat er vroeger was raakt in vergetelheid, het komt niemand ooit nog voor de geest.*² Petrus herneemt deze bij uitstek apocalyptische woorden. Aan ongerechtigheid wordt niet meer gedacht, omdat er alleen gerechtigheid zal wonen. Daarom moet men zelf nu al in deze sfeer leven, namelijk zonder smet, zonder berispt te hoeven worden en in vrede.

Exegetische notities Evangelie

Marcus 1,1-8

Marcus heeft zijn Evangelie voorzien van een proloog die nogal karig is te noemen in vergelijking met de andere drie evangelisten. De evangelielezing betreft het eerste deel eruit over Johannes de Doper. Het tweede deel gaat over Jezus. Beide delen eindigen met een plechtige spreuk.

Het woord *begin* heeft een dubbele bodem. Het boek Genesis opent met hetzelfde woord. Ook kan gedacht worden aan Hosea 1,2: *Hier beginnen de woorden van JHWH tot Hosea. Begin* is het eerste woord, hetgeen op zich al bijzonder is, want iedere lezer weet dat het eerste woord altijd het begin is. *Begin* is te lezen als de titel van het werk. In het Nederlands is het ook te lezen als een imperatief. Op gebiedende wijze krijgen we te horen dat het tijd wordt om te beginnen. Marcus begint het verhaal over Jezus, van Jezus, die op zijn beurt begint met de verwezenlijking van het *eu-angelion*, de Blijde Boodschap, die met God begonnen is. In principe is er goed nieuws. De term *evangelie* is nog niet de titel van een geschrift, maar sluit aan bij het vocabularium waarmee de blijde intocht van een nieuwe vorst, de terugkeer van een zegevierende koning of de aankomst van een of andere belangrijke held wordt beschreven.

---

² Jesaja 65,17

Het goede nieuws is er zowel *over* Jezus, als *van* hemzelf afkomstig. De titel *zoon van God* is een toevoeging in latere handschriften.

Zie, Ik zend mijn bode voor u uit die voor u de weg zal banen; een stem van iemand die roept in de woestijn: Bereidt de weg van de Heer, maakt zijn paden recht. Met behulp van het Eerste Testament wordt Johannes voorgesteld als de vreugdebode, de evangelist dus, uit de eerste lezing en als de terugkerende Elia. Dit citaat is het motto van het Marcusevangelie. Hoewel Marcus het hele citaat aan Jesaja toeschrijft, is het in feite een samenstelling van twee citaten.³ Johannes is de profeet Elia, die terug zal keren op de dag des Heren om de komst van het Rijk Gods te verkondigen. De eindtijd is onherroepelijk aangebroken.

In het citaat wordt het woord *weg* twee keer gebruikt en komt daarnaast nog *paden* voor. Hiermee wordt reeds in het motto het centrale thema aangegeven: de weg van Jezus die ook voor ieder die hem wil volgen de enige aangewezen weg is

De trits Woestijn - Jordaan - Dopen lijkt een contradictie. Johannes wordt in zijn optreden zowel met woestijn als water verbonden. Geografisch kan dat alleen zijn op de plaats waar de Jordaan letterlijk doodloopt in de Dode Zee, waaraan de woestijn grenst.

Gebruikt Marcus de oosterse hyperbool, de overdrijving, wanneer hij spreekt over *heel* de landstreek Judea en *alle* inwoners van Jeruzalem? Het valt op dat - net als in de eerste lezing - de bewoners van de hoofdstad apart worden genoemd.

Door de beschrijving van Johannes' kledij legt Marcus opnieuw verband met de profeet Elia die ook een haren mantel en een leren gordel droeg. Het is de gebruikelijke dracht van een profeet. Sprinkhanen dienden als voedsel voor de armen en nomaden en de Tora staat het eten van verschillende soorten toe.⁴ Gewoonlijk gebeurde dit nadat ze waren gekookt in zout water of geroosterd op een kolenvuur en daarna fijngestampt.

Het bereiden van de weg des Heren is geen algemene oproep tot bekering, maar reeds zeer concreet een oproep om de weg met of van Jezus te gaan.

Tenslotte voert Marcus Johannes zelf sprekend ten tonele, als een verkondigende heraut. Johannes onderscheidt zichzelf van degene die hij aankondigt. Het onderscheid ligt in de doop van beiden. Johannes typeert zijn situatie als slavendienst. Een slaaf trok de sandalen van zijn meester uit ten behoeve van een voetwassing.

Focus

Baan de weg

Zowel Jesaja, als de Psalmist, Petrus en Marcus - ieder in hun eigen tijd - zoeken een weg te banen naar iets nieuws, goed nieuws. Ongerechtigheid is voorbij. Ze staan op de drempel van de weg van gerechtigheid, een weg zonder onderdrukking. Die weg is nog onbesmet en onberispelijk. Het is een *via sacra*, een gewijde weg, een weg van vrede.

---

³ Maleachi 3,1 (=Exodus 23,20) en Jesaja 40,3.

⁴ Leviticus 11